
Синергетичний підхід до формування педагогічної компетентності майбутнього психолога

Любов Василівна Дольнікова

кафедра педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Ірина Володимирівна Савка

кафедра іноземних мов для гуманітарних факультетів, Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна
ORCID 0000-0002-3213-0921

Наталія Юріївна Дячик

кафедра педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», Україна
ORCID 0009-0005-1337-9982

Для цитування цієї статті:

Дольнікова Любов Василівна, Савка Ірина Володимирівна, Дячик Наталія Юріївна. Синергетичний підхід до формування педагогічної компетентності майбутнього психолога. International Science Journal of Education & Linguistics. Vol. 3, No. 6, 2024, pp. 34-41.
doi: 10.46299/j.isjel.20240306.04.

Надійшла до редакції: 18 вересня 2024 р.; **Схвалено:** 20 жовтня 2024 р.;

Опубліковано: 01 грудня 2024 р.

Анотація: У даній статті обґрунтовано, що одним з найефективніших у формуванні педагогічної компетентності майбутнього психолога є синергетичний підхід, який передбачає зміну парадигмальних основ людської духовності. Самоорганізуючі системи здатні не лише змінювати свою структуру, а й алгоритм свого функціонування відповідно до умов та мети: вони є відкритими і нелінійними. Серед різних підходів до розв'язання проблеми педагогічних знань у підготовці психологів виділяємо такі як акмеологічний, інтегративний, системний, діяльнісний, інформаційний та синергетичний. Результати дослідження показують, що синергетичний підхід є найважливішим компонентом нової освітньої парадигми. Синергетична парадигма спрямовано подолання лінійного мислення, яке переважно панує у більшості гуманітарних наук, зокрема і педагогіці, вона дозволяє зробити низку узагальнень: самоорганізація у педагогічному аспекті означає самоосвіту, навчання має резонансну природу, відповідно до якої здійснюється прискорений перехід до нових модифікованих структур знань та поведінки; змінюється мислення, яке стає нелінійним і альтернативним; функціонування педагогічних систем включає у собі елементи організації та самоорганізації тощо. Виявилася доволі чітка залежність: використання синергетичного підходу позитивно впливає на педагогічну компетентність психологів і дозволяє підвищити якість результатів навчання професійних дисциплін. Отже, обсяг педагогічних знань, які застосовуються в психології, має тенденцію до постійного зростання. Таке зростання можна пояснити тим фактом, що все більше психологічних процесів та явищ вдається описати за допомогою педагогічних моделей. Візуалізація психологічних процесів за допомогою комп'ютерів дає змогу їх краще зрозуміти та детальніше проаналізувати. Тому є всі підстави стверджувати, що подібна тенденція до зростання обсягу педагогічних знань матиме місце і в наступні роки. Деякі теми з педагогіки мають високий показник кореляції і потребують детальнішого дослідження. Для детального дослідження ми обрали дві теми з педагогіки із максимальним та мінімальним показниками

взаємодії відповідно для циклу психологічних дисциплін. Цикл включає в себе п'ять психологічних тем. Ступінь кореляції за умов використання синергетичного підходу суттєво зростає, що позитивно впливає як на педагогічні, так і на психологічні знання та уміння. Обґрунтовано, що одним з найефективніших є синергетичний підхід, який передбачає зміну парадигмальних основ людської духовності, виходячи з того, що самоорганізуючі системи здатні не лише змінювати свою структуру, а й алгоритм свого функціонування відповідно до умов та мети: вони є відкритими і нелінійними.

Ключові слова: самоосвіту, самоорганізація, педагогічна компетентність, синергетичний підхід, майбутній психолог.

1. Вступ

Виходячи з цілісності світобудови як відкритої системи у взаємозв'язку її компонентів, ми розглядаємо людину в єдності раціонального та ірраціонального, що визначає завдання різнобічного та одночасно цілісного пізнання людини. Розглядаючи науку як складно організовану цілісність, синергетика об'єднує дослідників з різними поглядами: наступних цій парадигмі та відкидають її, раціоналістів та ірраціоналістів, які творчо і стереотипно мислять. Це створює базу для розвитку різних систем наукового знання та встановлення зв'язків між ними. Йдеться про процеси інтеграції та диференціації у розвитку наук про людину, у становленні педагогічної компетентності майбутнього психолога.

Синергетичний аналіз виявляється продуктивним щодо суб'єктів навчально-виховного процесу – вчителя і учня. Відомо, що педагогічний процес включає елементи стихійності і випадковості. Його організованість постає як подолання стихійних начал. Тому стихійні чинники багато в чому зумовлюються випадковістю, а сама стихійність виявляється її наслідком та результатом.

В умовах модернізації суспільства питання модернізації освіти набувають все більшої актуальності. Основні проблеми сучасної освіти безпосередньо пов'язані з рівнем професійної готовності випускників педагогічних вузів до роботи в умовах оновленої школи. Сьогодні важливо, щоб учитель не просто добре знав свій предмет та володів методикою його викладання; потрібний високий рівень розвитку навичок проектування педагогічного процесу, спрямованого на розвиток індивідуальності.

Такий підхід передбачає створення умов навчання кожного учня в індивідуальному темпі і тому рівні складності, що відповідає його особистому рівню навчальних домагань. У центрі сучасного педагогічного процесу висувається унікальна цілісна особистість дитини як самоцінна індивідуальність, що має власну логіку розвитку.

Одним із основних аспектів формування готовності вчителів до роботи в умовах нової педагогічної парадигми є синергетичний підхід. Синергетична парадигма спрямована на подолання лінійного мислення, яке переважно панує у більшості гуманітарних наук, зокрема і педагогіці. Небезпека бачиться у тому, що лінійне мислення може виявитися дезорієнтованим у нелінійній складній реальності. Синергетична парадигма є принципово плюралістичною. Це наука «людиномірного» типу. Для педагогічної науки синергетика є цінною тим, що вивчає виникнення нових властивостей.

2. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єкт дослідження: педагогічна підготовка майбутнього психолога

Предмет дослідження: психолого-педагогічні аспекти навчання в контексті синергетичної парадигми освіти

3. Мета та задачі дослідження

Метою та завданнями дослідження перевірка ефективності використання синергетичного підходу до формування педагогічної компетентності майбутнього психолога.

4. Аналіз літератури

Аналіз літератури показує, що значна низка вчених плідно працює над проблематикою формування педагогічної компетентності майбутнього психолога. Питаннями, пов'язаними з даним дослідженням займалися такі вітчизняні вчені, як: Байбекова Н. Р [8], Даниленко Н.В. [10], Карамушка Л. М [14], Книш А.Є. [15], Литвиненко І.С. [17], Низовець О. А. [19], Ситник С. В. [24]. Серед закордонних вчених питанням формування педагогічної компетентності майбутнього психолога займалися такі вчені як Bandura A. [1], Berns R. [2], James. W. [4] та інші.

5. Методи досліджень

Використано методи теоретичного обґрунтування змісту, експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик, педагогічного експерименту, статистичної й аналітичної обробки даних.

6. Результати досліджень

Синергетика охоплює простір міжособистісного діалогу, який постає як спосіб моделювання сталого розвитку педагогічних систем. Синергетичне пізнання орієнтоване на комунікативно-діяльнісний процес і в цьому процесі здійснюється. Кожна освітньо-значима подія виступає не тільки як результат організованого педагогом навчально-виховного процесу, але і як результат випадкового збігу евристичних обставин [22, с. 219].

Наприклад, безліч ситуацій несуть у собі елементи випадкового збігу обставин, а тому вони не можуть виступати як причина наступної виховної ситуації. Виділена обставина не скасовує взаємозалежність і взаємообумовленість виникаючих під час цілеспрямованої організації виховних ситуацій. Проте доцільним є облік проведеної позиції, тим більше що у виховній роботі вчитель здебільшого орієнтований на формування у школярів нормативної поведінки чи поведінки, що відповідає загальноприйнятим правилам та настановам [23, с. 118].

Основним завданням системи формування професійної готовності вчителя до виховної роботи в сучасній школі є формування прогностичного мислення, тобто мислення, яке виявляється здатним прогнозувати ситуацію та дію. У цьому плані прогностичне мислення має низку характеристик, які мають бути сформовані: по-перше, таке мислення має розглядати кілька шляхів розвитку виховної ситуації та її альтернатив; відповідно до можливих альтернативних перспектив доцільно прогнозувати відповідні їм вчинки; по-друге, орієнтація як на бажане і можливе, а й досягне у розвитку ситуації (чи здійснюване рішення) доцільно відмовитися від недосяжного, від цього, що у принципі порушує норми і відповідає внутрішнім сенсам у свідомості учня; по-третє, розуміння повноважень прогнозу ситуації чи вчинку; неминучі невизначеності та непереборні випадковості роблять можливості прогнозу більш непередбачуваними, а ситуації та дії більш відкритими; бар'єром на шляху відкритості та невизначеності стає категоричний імператив, який накладає моральні обмеження та регулює стихійну природу ситуацій, у яких виявляється учень; по-четверте, необхідність розвитку такого знання, яке могло б на основі взаємозумовленості в умовах диференціації та інтеграції аналізувати розвиток складних конструктів, якими є ситуація та вчинок; по-п'яте, усвідомлення те, що скоєні дії обумовлені імперативами належного, можливо, вплинуть власний розвиток, а сьогоднішня активність вибору може бути необхідним елементом досвіду морального розвитку школяра [27, с. 283].

Синергетична парадигма дозволяє зробити низку узагальнень:

- самоорганізація у педагогічному аспекті означає самоосвіту; основа самоосвіти – самоврядування, домінуючою метою якого є передача знань, а оволодіння способами самоосвіти;
- навчання має резонансну природу, відповідно до якої здійснюється прискорений перехід

до нових модифікованих структур знань та поведінки;

– процес навчання пов'язані з низкою фазових переходів. Людина змінюється на основі діалогічного мислення та реконструкції способу життя;

– змінюється мислення, яке стає нелінійно і альтернативно, що передбачається зміною темпу еволюції та деконструкцією складних систем. Навчання стає нелінійним;

– функціонування педагогічних систем включає у собі елементи організації та самоорганізації; - Самоорганізація освітніх систем

тим самим має жорстко певну спрямованість і автономність, яку надає їй стихійність протікання.

Таке становище яскраво проявляється у організації виховної роботи з учнями.

1. По-перше, поведінка людини у певній ситуації залежить від безлічі змінних (настрою, бажань, реакції партнерів у відповідь), облік яких педагогом у виховній роботі видається дуже скрутним і навіть малоймовірним. Стає проблематичним і передбачення поведінки щодо позиції до певних явищ, фактів через те, що людина поряд з невизначеністю ситуації має право на свободу вибору та свободу волі. Наведене положення не скасовує можливості моделювання вчителем нормативних та ціннісно-орієнтованих ситуацій та передбачень поведінкових реакцій учня, обумовлених ціннісними уявленнями та нормами.

2. По-друге, можливість педагога передбачити, як вплине індивідуальний вчинок в розвитку виховної ситуації, також виявляється малоймовірною, оскільки велика роль випадковостей в зумовленості подій далекої перспективи. У той же час найближчі ситуації і вчинки цілком можуть бути взаємообумовленими, оскільки несуть у собі знання про правила поведінки і виражають нормативні цінності.

3. По-третє, наведені перші два положення дозволяють висловити обережний сумнів щодо можливості виховання у школярів індивідуальної відповідальності за результат свого вчинку. Однак це стосується лише віддалених послідовних подій, які не зазнають впливу насамперед скоєних дій.

Продовження збору експериментальної інформації доводило необхідність інновацій у педагогічній підготовці психологів. Цікаво прослідкувати, як змінюється загальний обсяг педагогічних знань студентів з плином часу. Якщо ми дослідили співвідношення між обсягами педагогічного матеріалу в розрізі часу, який викладають майбутнім психологам, то на даному етапі ми досліджували, скільки з цих знань реально використовується під час розв'язування психологічних задач. З цією метою аналізувалися відповіді викладачів на запитання анкети [19, с. 256].

Ми дослідили вплив синергетичного підходу на рівень педагогічних знань і умінь майбутнього психолога. Результати такого дослідження подано на рис. 1.

Виявилася доволі чітка залежність: використання синергетичного підходу позитивно впливає на педагогічну компетентність психологів і дозволяє підвищити якість результатів навчання професійних дисциплін.

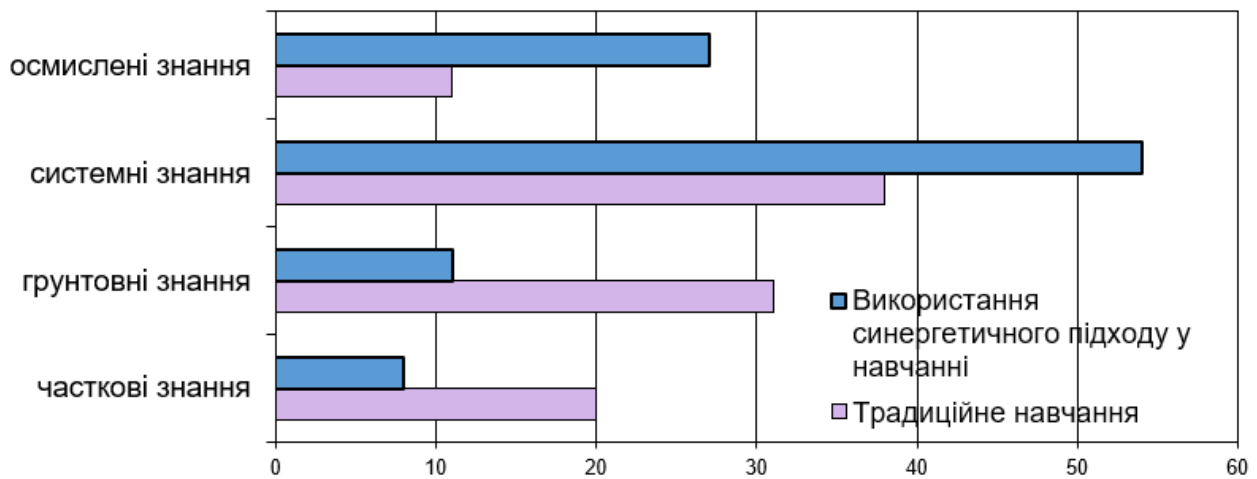

Рис. 1. Вплив синергетичного підходу на рівень педагогічних знань і умінь майбутнього психолога.

Отже, обсяг педагогічних знань, які застосовуються в психології, має тенденцію до постійного зростання. Таке зростання можна пояснити тим фактом, що все більше психологічних процесів та явищ вдається описати за допомогою педагогічних моделей. Візуалізація психологічних процесів за допомогою комп'ютерів дає змогу їх краще зрозуміти та детальніше проаналізувати. Тому є всі підстави стверджувати, що подібна тенденція до зростання обсягу педагогічних знань матиме місце і в наступні роки.

Деякі теми з педагогіки мають високий показник кореляції і потребують детальнішого дослідження. Результати подібного дослідження з максимальним значенням показника кореляції представлено на рис. 2.

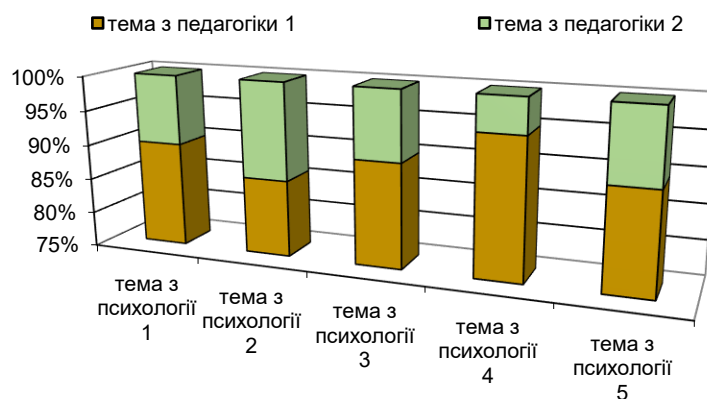

Рис. 2. Показник кореляції знань та умінь студентів з обраних педагогічних тем із відповідними психологічними темами курсу психології.

Для детального дослідження ми обрали дві теми з педагогіки із максимальним та мінімальним показниками взаємодії відповідно для циклу 1 психологічних дисциплін. Цикл включає в себе п'ять психологічних тем.

Ступінь кореляції за умов використання синергетичного підходу суттєво зростає, що позитивно впливає як на педагогічні, так і на психологічні знання та уміння.

7. Перспективи подальшого розвитку досліджень

Необхідні подальші дослідження, які конкретизують можливості використання синергетичного підходу у формуванні педагогічної компетентності майбутнього психолога за окремими спеціальностями.

8. Висновки

Серед різних підходів до розв'язання проблеми педагогічних знань у підготовці психологів ми виділяємо такі: акмеологічний підхід, який орієнтує викладання на допомогу суб'єктові учіння в досягненні вершини його можливостей, у найповнішій реалізації ним потенціалу своєї особистості; інтегративний підхід забезпечує фундаменталізацію професійної освіти як систему; системний підхід забезпечує ефективність професійної освіти для конкретного профілю професій; діяльнісний підхід дає можливість визначити орієнтовну основу діяльності фахівця; інформаційний підхід передбачає наявність інформаційної культури фахівця та інші.

Обґрунтовано, що одним з найефективніших є синергетичний підхід, який передбачає зміну парадигмальних основ людської духовності, виходячи з того, що самоорганізуючі системи здатні не лише змінювати свою структуру, а й алгоритм свого функціонування відповідно до умов та мети: вони є відкритими і нелінійними.

Результати дослідження показують, що синергетичний підхід є найважливішим компонентом нової освітньої парадигми.

Список літератури:

- 1) Bandura A. (1995). Exercise of personal and collective efficacy in changing societies // Self-efficacy in changing societies / A. Bandura (Ed.). New York: Cambridge University Press.
- 2) Berns R. (1982). Self-concept development and education. London: Holt, Rinehart and Winston, London, 441.
- 3) Heckhausen J., Heckhausen H. (2018). Motivation and Action. Springer Cham, 909.
- 4) James. W. (1983). The Principles of Psychology. Harvard University Press, 1328.
- 5) Maslow A. (2008). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50 (4), 370–396.
- 6) Schunk, Dale H.; Ertmer, Peggy A. Boekaerts, Monique (Ed); Pintrich, Paul R. (Ed); Zeidner, Moshe (Ed). (2000). Self-regulation and academic learning: Self-efficacy enhancing interventions. Handbook of self-regulation.– San Diego, CA, US: Academic Press. – 783 p.
- 7) Антонова Н.О. (2011). Психологічні детермінанти готовності до професійної діяльності психолога. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського. Збірник наукових праць. Серія «Психологічні науки» / за ред. С.Д.Максименка, Н.О.Євдокимової. Миколаїв: МДУ ім. В.О.Сухомлинського. 2(6), 20-24.
- 8) Байбекова Н. Р. (2013). Формування готовності майбутніх психологів до консультативної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Психологія», 4, 38–41.
- 9) Барчій М.С. (2015). До проблеми професійного становлення майбутніх психологів. Вісник Національного університету оборони України, 3(46), 14-19.
- 10) Даниленко Н.В. Формування професійно важливих якостей студентів-психологів у процесі становлення їхньої особистісної зрілості. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. Серія «Психологія». 2015. Вип. 50. С.47–53.
- 11) Долинська Л.В. Пенькова О.І. (2016). Самореалізація особистості як соціально-психологічний феномен. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки, 3(48), 18-25.
- 12) Занюк С.С. (2002). Психологія мотивації : навч. посіб. Київ : Либідь, 304.
- 13) Карамушка Л. М. (2003). Психологія управління : навч. посіб. К.: Міленіум. 344 с.
- 14) Карамушка Л. М. (2013). Психологічна готовність студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри: зміст, структура, рівень і чинники. Правничий вісник Університету «КРОК», 16, 211-219.

- 15) Книш А.Є. (2014). Структура особистісної готовності до професійної діяльності майбутніх психологів-тренерів. Теорія і практика управління соціальними системами, 1, 84–91.
- 16) Кошонько Г., Лужецька О., (2018). Компетентність психолога як умова його успішної діяльності. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України Серія: психологічні науки. 2(10), 102–114.
- 17) Литвиненко І.С. (2014). Особистісний аспект – проблематика професійного становлення студентів-психологів. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Психологія. 19, 1(31), 186–194.
- 18) Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. (2007). Психологія особистості. Київ: Видавництво ІОВ «КММ», 296.
- 19) Низовець О. А. Розвиток комунікативної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх психологів. Актуальні проблеми професійної діяльності молодих спеціалістів. 2017. № 5 (3). С. 255-262.
- 20) Парадигмальні зміни основ загальної психології у синергетичному контексті (2013): колективна монографія / [Чепя М.-Л. А., Маценко В. Ф., Маценко Ж. М., Бугайова Н. М. та ін.] ; за редакцією Чепя М.-Л. А. Кіровоград : Імекс-ЛТД., 220 с.
- 21) Роджерс К. (2021). Вчитися бути вільним. Гуманістична психологія: Антологія в 3-х т. / За ред. Р. Трача і Г. Балла. Т. 1. Київ: Пульсари, 37-59.
- 22) Синергетика і освіта (2014): монографія / За ред. В. Г. Кременя. К. : Інститут обдарованої дитини., 348 с.
- 23) Синергетичний підхід до психологічних процесів у системах різного рівня організації (2020): монографія / авт. кол.: Н. О. Гончарова, Ю. І. Калюжна, Ю. О. Клименко, В.А. Лавріненко [та ін.] ; за ред.: К. В. Седих, І. Г. Тітова, Полтава : Астроя, 223 с.
- 24) Ситник С. В. (2014). Особливості міжособистісної взаємодії майбутніх психологів із різним стилем мислення. Психологія:зб.наук.праць\ Південноукраїнський нац. педагогічний ун-т. імені К. Д. Ушинського; 32, 158-164
- 25) Скрипченко О.В. та ін. (2023). Вікова та педагогічна психологія. Київ: Каравела, 2023, 400.
- 26) Харченко А.С. (2021). Особливості психологічного благополуччя студентів різних профілів підготовки. Молодий вчений. 4 (92): 175-178.
- 27) Шпак М. (2011). Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. Психологія особистості. 1(2), 282–288.

A synergistic approach to the formation of pedagogical competence of the future psychologist

Lyubov Dolnikova

Department of Pedagogy and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Iryna Savka

Department of foreign languages for humanities, Lviv Ivan Franko National University, Ukraine
ORCID 0000-0002-3213-0921

Nataliya Dyachik

Department of Pedagogy and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University, Ukraine
ORCID 0009-0005-1337-9982

Abstract: In this article, it is substantiated that one of the most effective methods in shaping the pedagogical competence of a future psychologist is a synergistic approach, which involves changing the paradigmatic foundations of human spirituality. Self-organizing systems are able not only to change their structure, but also the algorithm of their functioning according to the conditions and

purpose: they are open and non-linear. Among the various approaches to solving the problem of pedagogical knowledge in the training of psychologists, we highlight such as acmeological, integrative, systemic, activity, informational, and synergistic. The results of the study show that the synergistic approach is the most important component of the new educational paradigm. The synergistic paradigm is aimed at overcoming linear thinking, which mainly prevails in most humanities, in particular pedagogy, it allows making a number of generalizations: self-organization in the pedagogical aspect means self-education, learning has a resonant nature, according to which an accelerated transition to new modified structures of knowledge and behavior is carried out ; thinking changes, which become non-linear and alternative; functioning of pedagogical systems includes elements of organization and self-organization, etc. A rather clear dependence is revealed: the use of a synergistic approach has a positive effect on the pedagogical competence of psychologists and allows to improve the quality of the results of training in professional disciplines. Therefore, the amount of pedagogical knowledge used in psychology has a tendency to constantly grow. Such growth can be explained by the fact that more and more psychological processes and phenomena can be described with the help of pedagogical models. Visualization of psychological processes with the help of computers allows them to be better understood and analyzed in more detail. Therefore, there is every reason to claim that a similar tendency to increase the volume of pedagogical knowledge takes place in the following years. Some pedagogic topics have a high degree of correlation and require more detailed research. For a detailed study, we choose two topics from pedagogy with the maximum and minimum interaction indicators, respectively, for the cycle of psychological disciplines. The cycle includes five psychological topics. The degree of correlation under the conditions of using a synergistic approach increases significantly, which has a positive effect on both pedagogical and psychological knowledge and skills. It is substantiated that one of the most effective is a synergistic approach, which involves changing the paradigmatic foundations of human spirituality, based on the fact that self-organizing systems are capable of changing not only their structure, but also the algorithm of their functioning in accordance with the conditions and purpose: they are open and non-linear.

Keywords: self-education, self-organization, pedagogical competence, synergistic approach, future psychologist.
